

مجموعه سه گفتار از:

پروفسور کای بار، پروفسور آسموسن
و دکتر مری بویس

دیانت زرتشتی

ترجمه: فریدون وهمن

۱۳۸۶

سرشناسه: وهمن، فریدون، ۱۳۱۲ - گردآورنده و مترجم
عنوان و پدیدآور: دیانت زرتشتی، مجموعه سه مقاله از پروفیسور کای بار، پروفیسور آسموسن،
دکتر مری بویس / ترجمه فریدون وهمن

مشخصات نشر: تهران: جامی، ۱۳۸۴

مشخصات ظاهری: هفت، ۲۲۸ص. مصور، نمونه

فروست: (مجموعه دین‌شناسی ۴)

شابک: 964-7468-88-1

وضعیت فهرست‌نویسی: فهرست‌نویسی قبلی

یادداشت: فهرستنویسی بر اساس اطلاعات فیبا

یادداشت: کتابنامه

عنوان دیگر: اصول عقاید و اعتقادات دیانت زرتشتی

عنوان دیگر: دیانت زرتشتی در دوران متأخر

موضوع: زردشتی - مقاله‌ها و خطابه‌ها

شناسه افزوده: یار، کای، ۱۹۷۰ - ۱۸۹۶ م، Bari. Kaj، دیانت زردشتی

شناسه افزوده: آسموسن، جس پتر، ۱۹۲۸ م - Asmussen, Jes peter، اصول عقاید و اعتقادات

دیانت زرتشتی

شناسه افزوده: بویس، مری، ۱۹۲۰ م، Boyce, Mary، دیانت زردشتی در دوران متأخر

رده‌بندی کنگره: ۱۳۸۴/۹۵۹/BL1۵۷۵

رده‌بندی دیویی: ۲۹۵

شماره کتابخانه ملی: ۱۲۹۶۲ - ۸۴ م

خیابان دانشگاه، چهارراه وحید نظری، شماره ۱۶۲

تلفن ۶۶۴۰۰۲۲۳

دیانت زرتشتی

مجموعه سه مقاله از:

پروفیسور کای بار، پروفیسور آسموسن و دکتر مری بویس

ترجمه: فریدون وهمن

چاپ اول (جامی): ۱۳۸۶

شمارگان: ۱۵۰۰ جلد

چاپ: نماد

حق چاپ برای مترجم محفوظ است

شابک: ۹۶۴ - ۷۴۶۸ - ۸۸ - ۱

ISBN: 964 - 7468 - 88 - 1

۳۳۰۰ تومان

فهرست مطالب

۱۴-۱

مقدمه مترجم

مقاله اول

۹۶-۱۵

دیانت زرتشتی

۳۵ - ۱۷

ملل ایرانی

قوم اولیه ایرانی - شعبه غربی قوم ایرانی - مادها - پارسی‌ها - پارتیان - زبان پارتها - تیره شمالی قوم ایرانی - اسکوت‌ها - سکاها و زبان آنها - بازماندگان شمالی ایران - آسی‌ها و زبان ایشان - مردم مشرق ایران - حدود سرزمین‌های شرقی ایران - دامنه نفوذ قبایل ایرانی - نحوه مهاجرت‌های تیره شرقی - وضع زندگانی آنان - مهاجرت تیره‌ای از قوم آریائی بسواحل رود سند - نام هند - ادامه مهاجرت گروهی از آنان تا بین‌النهرین - نفوذ آریائیان در تمدن‌های اقوام و ملل ساکن بین‌النهرین - هندیان و ایرانیان - تشابه زبان قدیم هندی و ایرانی - تشابه اعتقادات دینی - نام «آریا» در ایران و هند .

۵۷ - ۳۶

منابع اطلاع غرب از مذهب ایران باستان

اطلاعات مورخین یونانی - مدارك باقی مانده از دوران اشکانیان و هخامنشیان - بزرگترین منبع اطلاع ما اوستا و گانها - اولین تحقیقات در غرب - کتاب توماس هاید - آنکتیل دوپرون - کوشش‌ها و مطالعات او - مطالعات و کتب عمده شرق شناسان - متون اوستائی بسنا - گاتهای هفت‌فصلی - مراسم گرفتن شیره هوما - و سپرد، و ندیداد - مندرجات آن - جنگ نیکی و بدی - افسانه جم - انواع پلیدی‌ها - گناهان و مجازات آنها - زمان تدوین و ندیداد - یشت‌ها - نیایش ایزدان - مظاهر مورد پرستش - مهم‌ترین یشت‌ها - اوزان یشت‌ها - خرده اوستا .

مندرجات اوستا - « دین » - اپستاک وزند - بیست و یک نسک - سه گروه نسک‌ها - کاسانیک ، هادک مانسربک ، داتیک - نسک‌های هر گروه و مندرجات آنها - علت تقسیم بندی نسک‌ها به ترتیب فوق - چگونگی نگاشته شدن اوستا - روایات مختلف دینکر - مآخذ متون کنونی اوستائی - نظریه آندراس - اوستای اشکانی - زمان قطعی نگارش اوستا - اختراع الفبای اوستائی .

مردم قدیم مشرق ایران - وضع زندگانی و طبقه بندی جامعه آنان - اهمیت مآخذ هندی در این مطالعات - خدایان باستانی آریائی - میترا - وایو در هند و در ایران - آنر (آتن) - گروه سه گانه خدایان هندی و ایرانی - میترا وارونا - ایندرا - ناستیا - وارونا در اعتقادات ایرانی و هندی - اهورا - میترا اهورا میترا وارونا - افسانه آفرینش بر مبنای اعتقادات هندیان - ایندرا و سایر خدایان هندی - گروه « دئیوا » در هند معادل « اهورا » در ایران - گروه « اهورا » در هند معادل « دئیوا » در ایران - یگانگی خصائل وارونای هندیان با اهورا در ایران - مراسم قربانی و پرستش قوم قدیمی ایرانی .

مقاله دوم

اصول عقاید و اعتقادات دیانت زرتشتی ۹۷ - ۱۲۸

اشکالات تحقیق درباره زرتشت - اطلاعات مورخین یونانی - زمان و مکان ظهور زرتشت - خاندان او - اصول عقاید زرتشت - جدائی خدایان به دو گروه « نیک » و « بد » - اهورا مزدا و خصائل او - چند اصطلاح دینی زرتشتی - سینت - اهوم بیس - سوه - تازه شدن جهان اعتقاد به آخرت و ظهور سوشینت - فرش - مک و ستری - اهمیت گله ورمه - مراسم قربانی در مذهب قبل از زرتشت - زرتشت و نفی قربانی‌های مذهبی - اهمیت « انتخاب » در مذهب زرتشتی - وجود دو روان خوب و بد - مبارزه بین نیکی و بدی و اهمیت آن برای زرتشت - اعتقاد به ثبوت در زمان ساسانیان - زروان خدای زمان و اعتقادات مربوط به آن - لزوم پیروی از پاکی و راستی و اجتراز از پلیدی - ازدواج با اقارب - اندرزپور یوتکیشان شامل عقاید زرتشتی درباره : اصل و منشأ انسان - وظایف شخصی در زندگی - تکالیف گوناگون فردی و اجتماعی - رستاخیز و آخرت - جهان مینوی .

مقاله سوم

۱۲۹-۱۸۳

دیانت زرتشتی در دوران متأخر

۱۳۱-۱۳۳

دیانت زرتشتی در دوران متأخر

اصول عقاید زرتشتیان - تقسیم زمان به سه دوره - مبارزه با اهریمن
 خصیصه خوش بینی در مذهب زرتشتی - هدف اصلی دیانت زرتشتی .

۱۳۶-۱۳۴

سابقه تاریخی

غایب اسلام بر ایران - مهاجرت زرتشتیان به هند - وضع زرتشتیان
 ایران در قرون اولیه اسلامی - دو جامعه زرتشتی یزد و کرمان - ارتباطات
 دو جامعه زرتشتی ایران و هند - رفع تدریجی مشکلات و تبعیضات - آمار کنونی
 زرتشتیان ایران - وضع پارسیان هند از آغاز - فسه سنجان - استقرار مهاجرین
 زرتشتی در گجرات - ایجاد آتش مقدس - اکبر شاه و دیانت زرتشتی - تحولات
 بعدی در جامعه زرتشتیان هند - تعداد زرتشتیان هندوستان - آغاز ارتباط
 اروپائیان با پارسیان هند - نحوه ارتباط زرتشتیان ایران با پارسیان هند از قرن
 سیزدهم به بعد - کشف جاماسب ولایتی در مورد اختلاف تقویم - ایجاد مذهب
 «قدیمی» در هند - پیروی قدیمی ها از آداب ایرانیان - تقویم فصلی - نهضت اصلاح
 طلبان - نهضت علم خشنوم - نفوذ جوامع غیر زرتشتی هند و ایران بر جامعه
 زرتشتی آن دو کشور .

۱۴۷-۱۴۸

خداوند و شناسائی او

یکتاپرستی در دیانت زرتشتی - اورمزد - ایزدان مهر - بهرام - وهمن

- اسپندارمذ - تیر

۱۴۹-۱۵۴

موبدان و مردم عادی

تقسیم جامعه به دو گروه موبدان و بهدینان - وظایف موبدان - نخستین
 مراحل آشنائی با تکالیف دینی - مراسم کستی و سدره - ارثی بودن سمت
 موبدی - نحوه ادامه تحصیلات فرزندان موبدان و آمادگی برای احراز این
 سمت - تقسیم جوامع مذهبی به هشت وینتک .

۱۵۵-۱۶۸

عبادات

پنج گاه - فرضیات یابندگی - احترام به آتش - انواع آتش - آتش
 بهرام در ایران و در هند - آتش آذران - آتش دادگاه - نحوه ستایش و نیایش
 موبدان - تقدیس نمودن پدیده های حیات - چگونگی مراسم تلاوت یسنای
 ۷۲ بخشی - نیایش یسنا و گرفتن شیره هوما در دو مرحله - نیایش ویسپرد -
 مراسم نیایش و ندیداد - تشریفات تقدیس گومز - تشریفات آفرینگان -

تشریفات دینی «زنده روان» و «انوشه روان» - اعتقادات در باره روح -
 مراسم مذهبی در مورد مرگ و جسد .

۱۶۵ - ۱۶۶

جشن‌ها

شش جشن فصلی کاهنبار - سالروز وقایع بزرگ .

۱۶۶ - ۱۶۸

پاکی و طهارت

پربودن جهان از عوامل ناپاک - لزوم پاکی و طهارت - طرق گوناگون
 «پاک شدن» - مراسم سی‌شور - پاکیزگی معنوی .

۱۶۷ - ۱۶۸

اخلاق و خصائل

۱۶۹ - ۱۷۳

تعالیم و اصول دین

اساس اعتقادات - مبارزه مستمر بین نیکی و بدی - عوامل نیک و بد .

۱۷۰ - ۱۷۱

انسان و خلقت

وضع انسان در خلقت - مبداء انسان .

۱۷۱ - ۱۷۳

طبیعت

ارتباط بین روح و ماده - نقص بدنی - عوامل ناپاکی در بدن -
 سرنوشت جسد پس از مرگ - رخمه .

۱۷۴ - ۱۷۶

سرنوشت نهائی

سرنوشت انسان درجهان دیگر - بهشت - دوزخ - تأثیر گناهان و اعمال
 نیک در سرنوشت نهائی انسان .

۱۷۴ - ۱۷۵

بعد از مرگ

باقی ماندن روح در محل مرگ - نذر و انفاق به خاطر روح - گذشتن
 از پل چینوت - داری اعمال نیک و بد توسط سه آیزد .

۱۷۵ - ۱۷۶

آخرت و رستاخیز

تجدید نهائی جهان - ریبتوین (نوروز) نموداری از رستاخیز - جشن نوروز

۱۷۲ - ۱۸۰

موقعیت کنونی دیانت زرتشتی .

اصلاح طلبان و محافظه کاران - نفوذ تمدن قرن بیستم - کم شدن تعداد
 موبدان - کم شدن تشریفات دینی .

۱۸۱ - ۱۸۴

تاریخچه کوتاهی از مطالعات مربوط به دیانت زرتشتی

محققین اروپائی - محققین پارسی و آثار آنان - مطالعات زرتشتی در ایران

۱۸۵ - ۲۰۶

توضیحات و شروح

۲۰۷

فهرست اسامی و اعلام

مقدمه مترجم

دیانت زرتشتی از ادیان کهن ایرانی است که درین سرزمین بوجود آمده، نشو و نما پیدا کرده، قرنهای متمادی میلیونها نفر را تحت نفوذ عوامل روحانی و مبنائی و تعالیم خاص خود داشته، در طول تاریخ نشیب و فرازها یافته، و سرانجام با غلبه اسلام بر ایران از شوکت و نفوذ افتاده است. این دیانت که امروزه فقط گروه معدودی در ایران و هند شعائر آن را پاسداری می نمایند از چند جهت قابل مطالعه و تحقیق است. اول آنکه در ایران به دنیا آمده، قرنهای دیانت رسمی کشورها بوده و طبعاً برای دست یافتن به تاریخ تمدن و سرگذشت اجتماعی ملت ایران از آغاز تا به امروز مطالعه آن در زمانها و قرنهای مختلف لازم و ضروری است. اهمیت دیگر این تحقیقات از جنبه تاریخ ادیان و در مطالعه تطبیقی ادیانی است که از ایران نشو و نما یافته اند: در دنیا کشورهایی که ادیان بزرگ از خاکشان ظهور نموده باشد بسیار کم و معدودند و در میان آنها از سرزمین ایران چندین دیانت بوجود آمده که میلیونها مردم جهان را تحت نفوذ و سلطه معنوی خود داشته است. دیانت زرتشتی یکی از آنهاست. نکته مهمتری که تحقیقات درین زمینه را

حائز اهمیت می‌سازد آن است که قدیمی‌ترین اسناد به زبان ایران باستان یعنی زبان اوستائی متون مقدس این دیانت را تشکیل می‌دهد و طبعاً دست یافتن به معانی و مفاهیم این متون گرانبها با پی‌جویی و تحقیق در مبانی این دیانت ملازمه دارد.

ظهور حضرت محمد و آمدن اسلام به ایران توسط مسلمانان جامعه زرتشتی را به صورت اقلیت کوچکی در آورد. از آن زمان تا چهل پنج‌سال قبل یعنی قریب به سیزده قرن، از سرگذشت اجتماعی و معنوی این جامعه زیاد چیزی نمی‌دانیم. آنقدر که تاریخ نشان می‌دهد در زمان خلفای عباسی خاصه در زمان خلیفه مأمون (۸۱۳ - ۸۳۳) زرتشتیان با استفاده از نفوذ خاندان ایرانی‌الاصل بر مکی به تدوین و تألیف کتب و آثار مذهبی پرداختند، و با استفاده از آزادی‌های مذهبی، رسوم و آداب دیانت خود را تحکیم نمودند. اما از این دوران به بعد اطلاعات ما از وضع این جامعه بسیار کم و محدود است. ایجاد سلسله‌های گوناگون در گوشه و کنار ایران و جنگ‌ها و خونریزی‌ها طبعاً آنان را نیز در امان نگذاشت و وقفه‌ای کامل در فعالیت‌های ادبی و دینی ایشان بوجود آورد. به مرور زمان اکثریت زرتشتیان ایران در دو شهر یزد و کرمان گردآمده و در محله‌ای مخصوص سکنی گزیدند. این گروه اغلب مورد اذیت و تعرض همشهریان متعصب خود قرار می‌گرفتند و دانان لقب نامناسب «گبر» یا «مجوس» اطلاق می‌گردید. از آداب و تشریفات مذهبی ایشان کسی اطلاعی نداشت و به کتب مقدسه و متون مذهبی ایشان دسترسی حاصل نبود. در این میان، افراد جامعه زرتشتی کماکان در حفظ رسوم و آداب نیایشی خود پایداری می‌ورزیدند اما اصول اعتقادات فردی ایشان را کتبی مانند روایات ایرانی، صدر، اردای و یراف نامه و غیره، که نوشته موبدان و محتوی صدها دستورالعمل و راهنمایی در مسائل مربوط

به زندگی و مرگ و جسد و روح و نجاسات و پلیدی‌ها و غیره و غیره می‌باشد تشکیل می‌داد. موبدان با آنکه متون اوستائی را در تشریفات دینی از حفظ تلاوت می‌کردند اما اغلب به معانی آن آگاهی نداشتند. قسمت‌هایی از اوستا به کمک ترجمه پهلوی آن کمی قابل فهم بود اما این ترجمه‌ها رسا و گویا نبود. در اوستا اسامی و افعال دارای صورتهای پیشرفته دستوری است. هر اسم در حالت‌های گوناگون صرف می‌شود و سه جنس مؤنث و مذکر و خنثی، و سه حالت مفرد و تثنیه و جمع دارد. اغلب موبدان زرتشتی بدین نکات آگاهی نداشتند و از آنجاکه زبان پهلوی فاقد این حالات دستوری است آنچه که بر مبنای این زبان از متون اوستائی ترجمه می‌کردند مبهم و نارسا و اشتباه بود.

متجاوز از يك قرن پیش توجه مستشرقین و زبان‌شناسان اروپائی به دیانت زرتشتی و متون اوستائی جلب شد و هم زمان با کشف کتیبه‌ها و سنگ‌نبشته‌ها و کوشش در خواندن آنها زبان اوستائی نیز مورد تحقیق و مطالعه قرار گرفت. سرانجام يك قرن کوشش ده‌ها دانشمند که صمیمانه درین راه کوشیدند پرده از راز این زبان بر گرفت. گرامر و دستور زبان اوستا تدوین شد، ترجمه‌های متعدد از قسمت‌های مختلف آن به زبان‌های زنده دنیا منتشر گشت، لغت نامه مفصل و جامع آن تدوین گردید، و به کمک علم زبان‌شناسی معلوم شد که مجموعه اوستا در يك زمان و توسط يك نفر تدوین نشده بلکه فقط گاتها - و شاید قسمت عمده آن - که صورت قدیمی‌تر و کهنه‌تر آن زبان است می‌تواند به زرتشت منسوب گردد^۱.

دست یافتن به معانی متونی که قرن‌ها چون راز سر به مهر کسی از آن

۱- برای اطلاع بیشتر از نحوه تحقیقات مستشرقین و فهرست آثار آنها به متن همین کتاب فصول اول و سوم مراجعه فرمائید.

چیزی نمی‌دانست موجب ایجاد تحولی در جامعه زرتشتیان هندوستان گردید. برخی از هواداران به تحصیل اوستا در نزد دانشمندان غربی پرداختند و آن را با همان روش و اسلوب علمی و انتقادی که شیوه غربی‌هاست به سایرین تعلیم دادند و با سپاس و قدردانی از کوشش‌های زبان‌شناسان غربی به ترجمه و تألیف کتب و تدوین مجموعه‌های دینی و تاریخی زرتشتی پرداختند.

اوستا شناسی در کشور ما علم جوانی است و درین مقام جا دارد که از استاد فقید شادروان پورداود که پیشرو این علم در ایران بود و مدت پنجاه سال با پایمردی و پشتکار به ترجمه و نشر متون اوستا پرداخت با سپاس فراوان یاد کنیم. روانش شاد باد.

اما خواندن متون اوستائی و تحقیقات گوناگونی که توسط گروه بزرگی از دانشمندان غربی و شرقی در زمینه مذهب قدیم ایران به عمل آمده هنوز همه مشکلات را حل نکرده و مسائل گوناگونی در این گونه مطالعات وجود دارد که باید با دقت و بی‌نظری مورد تحقیق علمی و صحیح قرار گیرد.

موضوع زمان زرتشت و محل ظهور او هنوز به نحوی که جماگی دانشمندان را راضی نماید حل نشده است. برخی عقیده دارند که وی از مشرق ایران ظاهر شده و زمان او مقارن با دوران کوروش کبیر بوده است. برخی می‌گویند که قدمت زبان گاتها - یعنی سرودهایی که به خود زرتشت منسوب است - به زمانی دورتر از قرن ششم قبل از میلاد می‌رسد و اگر بخواهیم قدمت آن را با سرودهای ودا مقایسه کنیم باید ناگزیر زمان زرتشت را بسیار عقب‌تر بدانیم. گروه اول این نظریه را زیاد قانع‌کننده نمی‌دانند زیرا در موارد متعدد دیده شده که زبان یا لهجه محافظه‌کاری در ناحیه‌ای صورت قدیمی خود را حفظ نموده و دستخوش تغییر نشده. امروزه نیز این امر مورد دارد.

در تعیین زمان تدوین گاتها و قسمتهای مختلف اوستا باید از مراجعه به متون اوستائی چشم پبوشیم زیرا در اوستا نکته و اشاره ای که ما را با تاریخ متقن و مستند آن روزگاران مرتبط سازد وجود ندارد و گر چدمی توانیم حدود و نام برخی شهرها و نقاط را بر مبنای اطلاعات متون اوستا بدست آوریم اما در مورد تاریخ و زمان دامنۀ تحقیق و فعالیت ما محدود و کوتاه است .

تدوین تاریخ مستند و دقیق دیانت زرتشتی از آغاز تا زمان حاضر و نیز دست یافتن به حقیقت اصلی و اساسی دیانت زرتشتی مشکل دیگری است که نه تنها حاجت به مطالعات وسیع و دامنه دار دارد بلکه باید امیدوار بود کشفیات تازه باستان شناسی و با کشف اسناد و مدارک جدید در این زمینه به یاری دانشمندان بشتابد .

بین ما و زمان زرتشت قرنهای فاصله وجود دارد . چشم روزگار درین قرون شاهد پستی ها و بلندی های بسیار، جنگها و لشکرکشی ها، طالع و سقوط امپراطوریهای گوناگون و تولد و نابودی نسلها و تمدن های مختلف بوده و همین عوامل پرده های ضخیمی بین ایام ما و دوران زرتشت کشیده است که برای دست یافتن به تعالیم حقیقی شخص زرتشت باید يك يك آن پرده ها را کنار بزنیم .

در این مورد نیز مندرجات اوستا کمکی به منظور ما نمی کند زیرا درین متون از تعالیم روحانی و اسرار معنوی و لطایف پنهان و آشکار يك نهضت دینی چندان اثری نمی بینیم و آنچه که هست بسختی می تواند معرف تعالیم و اصول دیانت زرتشتی در صورت خالص و اولیه آن باشد .

در این که دیانت زرتشتی و اصول و تعالیم آن قرنهای در این سرزمین رایج بوده تردیدی نیست اما تنها جایی که در تاریخ می توانیم به اسناد و

مدارکی که یاری بخش مطالعات ما باشد دست یابیم دوران ساسانیان است که دستگاه روحانی و تشکیلات مذهبی زرتشتی پابرجا و پرشکوه و برخوردار از قدرت کامل بود. وجود چنین قدرت و استیلاي روحانی روشنگر آن است که قبل از ساسانیان یعنی در زمان اشکانیان نیز همین کیفیت کما بیش حکمفرما بوده و به دنبال آن، مراسم و سنن مربوطه در دوره ساسانیان ادامه یافته است.

اما علیرغم این تسلسل و پیوستگی، متأسفانه اطلاعات ما از دوران اشکانیان و دوران پس از غلبه اسکندر و قرون قبلی آن، یعنی زمان هخامنشیان نیز ناچیز و گسسته و جزئی است و سوای چند اشاره کوچک در چند سنگ نبشته هیچ سند و نوشته یا مدرکی که بتواند گوشه‌ای از وضع دیانت زرتشتی و مبانی روحانی و پرستشی آن را در آن قرون به ما بنمایاند وجود ندارد.

در طول قرن‌ها گذشت زمان، لشکرکشی‌ها، جنگ‌ها و سایر عواملی که مردم ایران را با قبایل و ملل و تمدن‌های دیگر در تماس و آمیزش آورد همانطور که آنان را زیر نفوذ معنوی ایران قرار داد موجب اشاعه و نفوذ تمدن و اعتقادات و شیوه‌های زندگی و آداب اجتماعی یا جنگی آن ملت‌ها در بین ایرانیان گردید. در تحقیقات مربوط به دین زرتشتی باید موارد و عوامل و میزان سستی و قوت این نفوذها را در تعالیم این دیانت و اعتقادات دینی مردم قدیم ایران معلوم کنیم.

از دوران پس از غلبه اسلام بر ایران نیز مدارک و مآخذی که ما را در بناساختن و تدوین تاریخ دیانت زرتشتی یاری نماید در دست نداریم و از وضع جامعه زرتشتیان در قرن‌های اولیه اسلامی، وضع اجتماعی، نحوه عبادات، و آزادی‌ها و محرومیت‌های آنها چندان نمی‌دانیم. اولین مهاجرت زرتشتیان ایران به هند قریب چهار قرن پس از آمدن اسلام به ایران صورت گرفت و

پس از هفت قرن زندگی در محیط هند اولین تماس محققین اروپائی با پارسیان هندی آغاز شد. برخی از مستشرقین عقیده دارند که پارسیان آگاه یا ناخود آگاه تحت تأثیر عقاید و فلسفه و محیط هند قرار گرفته و مقداری از آن را در اعتقادات مذهبی خود منعکس ساخته‌اند. گروهی دیگر این نفوذ را جزئی و کم اهمیت می‌دانند اما بهر حال آن را نادیده نمی‌گذارند. مسائل دیگری مربوط به اعتقادات گوناگون زرتشتیان هست که هنوز حاجت به تحقیق و مطالعه دارد. از جمله اعتقاد به زروان و نظریات مربوط بدان که تا کنون کتب و رسالات متعدد درباره آن نگاشته شده است.

کتاب حاضر ترجمه سه مقاله است در معرفی دیانت زرتشتی به قلم سه تن از محققین در ادیان و زبان‌های ایرانی. نویسندگان این سه مقاله به ترتیب عبارتند از پروفیسور کای بار^۱ ایران شناس نامدار دانمارکی و متخصص در زبانها و لهجه‌های هند و اروپائی، که سالها استاد کرسی ایران شناسی در دانشگاه کپنهاک بود و دو سال پیش با رسیدن به سن هفتاد سالگی بازنشسته شد. پروفیسور ج. پ. آسموسن^۲ استاد کنونی کرسی مطالعات ایرانی دانشگاه کپنهاک که صاحب تألیفات و مقالات متعدد در مواضع گوناگون ایرانی است و دکتر مری بویس^۳ استاد مدرسه مطالعات آسیائی و آفریقائی دانشگاه لندن که زمینه مطالعات ورشته تخصص وی زبانهای میانه ایرانی و صورت متأخر دیانت زرتشتی است و آثار فراوانی درین رشته منتشر ساخته است. مقالات نویسندگان فوق در کتاب تاریخ مصور ادیان^۴ که سال گذشته در

1- Kaj barr 2- J. p. Asmussen 3- Mary Boyce

4- Illustreret Religionshistorie Ed: J. P. Asmussen & Jorgen Læssoe. Copenhagen 1968.

سه جلد به زبان دانمارکی در کپنهاگ منتشر گردید درج شده است ولی چون در جریان ترجمه معلوم شد که دکتر بویس مقاله مفصل تری در همین زمینه برای کتاب تاریخ ادیان^۱ چاپ هلند تهیه نموده لذا مقاله اخیر مشارالیها که جامع تر به نظر می‌رسید برای این ترجمه مورد استفاده قرار گرفت.

در مطالعات مربوط به دیانت زرتشتی ایران شناسان غربی دو روش مختلف دارند. جمعی مطالعات و تحقیقات خود را حصر در مطالعه مآخذ اوستائی و بررسی و تحقیق در متون و مندرجات آن می‌نمایند و سعی دارند با مقایسه و تطبیق این آثار با تاریخ و تمدن و وضع اجتماعی ایران باستان، صورت اصلی تعالیم زرتشت و دیانت او را شکل داده و دین ایران باستان را در صورت خالص و اولیه خود آن طور که قرن‌ها پیش وجود داشته از پس پرده تاریکی و ابهام بیرون آورند. گروه دوم علاوه بر اتکاء به متون مذهبی زرتشتی، به زبان‌های اوستا و پهلوی، در مطالعات خود صورت و تشریفات و آداب کنونی زرتشتیان را از نظر دور نمی‌دارند، و اعتقادات کنونی زرتشتیان را در حل بسیاری از مشکلات و مبهمات اوستا راهنمایی مفید می‌شمارند. در مقالاتی که در کتاب حاضر از نظر خوانندگان محترم می‌گذرد نحوه مطالعات این دو گروه نموده شده است.

پروفسور بار در سرتاسر مقاله خود فقط به آنچه از متون اوستا و مطالعات گاتها حاصل آمده استناد می‌جوید و کاری به صورت کنونی دیانت زرتشتی ندارد. مشارالیه تنها بحث از اعتقادات زرتشتی را برای نمایاندن تعالیم و موقعیت این دیانت کافی ندانسته و مقاله خود را با مطالعه «نخستین ساکنان

۱- *Historia Religionum*, Ed: C. T. Bleeker Vol II, Holland

ایران، و نخستین زبانه‌های ایرانی، آغاز می‌نماید زیرا صرف‌نظر از اینکه برای تحقیق در ظهور هر دیانتی مطالعه و تدقیق در محیط و آداب و رسوم مردم آن عهد ضروری است از آنجا که از اوضاع و آداب و اعتقادات مردم زمان زرتشت کمتر اطلاعی در دست هست لذا دست‌یابی و آگاهی به این اطلاعات ضروری و گرانمایست.

درین مقاله ابتدا با قبایل غربی و قبایل شمالی ایران قدیم، زبان، آداب، سلسله‌های پادشاهی، محیط زندگی و اعتقادات مذهبی آنان آشنائی پیدا می‌کنیم و سپس سرگذشت قبایل شرقی ایران یعنی مردمی که اوستائی زبان آنان را تشکیل می‌داده، اصل و منشأ آن مردم، سرزمین آنها و پیوندهای نژادی و مذهبی ایشان را بر اساس مدارک تاریخی مورد مطالعه قرار می‌دهیم.

پس از آنکه محیط و سرزمین و خصوصیات اجتماعی و نژادی مردمی که زرتشت از بین آنان ظهور کرده نموده شد، نویسنده به منابع اطلاع غرب از این دیانت اشاره می‌کند، و پس از برشمردن نام مورخین یونانی که در مورد زرتشت اطلاعاتی داشته‌اند به تحقیقات جدید، یعنی مطالعاتی که از بیش از یک قرن پیش در اروپا آغاز شده پرداخته و تاریخچه‌ای از آن بدست می‌دهد. اما مهمترین منبع اطلاع ما از دیانت زرتشتی طبعاً متون اوستائی است و درین مقاله مندرجات اوستا: یسنا - ویسپرد - زندیداد - یشت‌ها - وخرده اوستا به اختصار بحث شده و ضمن آن برخی از اعتقادات روحانی که در آثار زرتشت متضمن است بررسی گردیده است. نویسنده در این بررسی به ذکر متون موجود اکتفا ننموده بلکه به ۲۱ نسل اوستا که در طی ایام از بین رفته و اکنون فقط به خلاصه‌ای از مندرجات برخی از آنها آنهم به زبان پهلوی اطلاعاتی در دست داریم و نحوه طبقه‌بندی و ارتباط این

نسک‌ها با اعتقادات اصیل زرتشتی که در گاتها بدان برمی‌خوریم و غیره اشاره نموده، و بسیاری از اعتقادات زرتشتی را مورد بحث قرار داده است. علاوه بر زمان به وجود آمدن آثار اوستائی تاریخ تدوین و نگارش آنها نیز از مسائل ما به اختلاف محققین است، و نویسنده در پایان این قسمت نظریات خود را با توجه به مدارک و اسناد تاریخی بیان می‌دارد. آخرین قسمت مقاله اول این کتاب متضمن بحثی در مورد اعتقادات مذهبی ایرانیان قبل از ظهور زرتشت است و اینکه نام اهورامزدا خدای دانائی که زرتشت به ستایش او پرداخت از کجا آمده و آیا چنین نام و خدائی در اعتقادات قبل از زمان زرتشت وجود داشته است یا نه. درین بحث نویسنده برای یافتن مآخذ و مدارک کافی به جستجو در اعتقادات مشترک ایرانیان و هندیان قدیمی پرداخته و به اعتقادات قدیم هندیان، افسانه خلیفت در بین هندیان آریائی، و ارتباط خدایان هندی با الهه‌ها و خدایان قدیمی ایرانی، استناد می‌جوید. سپس ارتباط دو گروه خدایان هندی یعنی گروه دئیوا (خدایان خوب) و گروه اسورا (خدایان بد و زشت) را با اعتقادات ایرانی که به گروه اسورا (= اهورا) صفت پاکی و خوبی داده و برعکس به گروه دئیوا (= دیوان) صفت اهریمنی و پلیدی بخشیدند بررسی می‌کند و از علت این تحول گفتگو می‌نماید.

مقاله دوم این کتاب که نظری اجمالی در اصول و اعتقادات زرتشتیان است با گفتگویی درباره وجود زرتشت و شخصیت و مقام وی آغاز می‌گردد و پس از اثبات حقیقت تاریخی زرتشت و ذکر نام دودمان و خاندان او به اهورامزدا و صفات و خصائلی که زرتشت به وی منسوب داشته اشاره می‌نماید. این همان صفات و خصائل معنوی است که در اعتقادات بعدی زرتشتی به صورت الهه‌هایی به نام امشاسپندان در آمد. نویسنده ضمن بحث در باره چند

اصطلاح خاص زرتشتی به شرح مفاهیم و معانی برخی از تعالیم زرتشت پرداخته و در عین حال ارتباط آنها را با اعتقادات متأخر زرتشتی بیان می‌دارد. درین مقاله سپس به مسأله ثنویت در دیانت زرتشتی و اعتقادات مذهبی زمان ساسانیان و نیز مسأله زروان اشاره شده و در دنبال بحث از اعتقادات متأخر زمان ساسانیان یکی از اندرزنامه‌های زرتشتی که حاوی اعتقادات دینی و شرعی زرتشتیان می‌باشد عیناً نقل گردیده است.

برای پی‌بردن به صورت و تشریفات و تعالیم کنونی دیانت زرتشتی باید مقاله سوم این کتاب را مطالعه نمایم که تاریخچه و اعتقادات موجود در این دیانت را پس از غلبه اسلام بررسی می‌نماید. وضع زرتشتیان ایران در قرون اولیه اسلامی و داستان زرتشتیانی که پس از حمله عربان به هندوستان مهاجرت کردند به اختصار درین مقاله بیان شده و وضع جامعه مذهبی هند در قرون اولیه و نیز اساس و صورت مرادات و ارتباطات دو جامعه مذهبی زرتشتی در ایران و هند نموده شده است. زرتشتیان ایران قرن‌ها پاسدار و حافظ متون و کتب و نوشتجات مذهبی و سنن و آداب دینی بودند و طبعاً با آغاز مرآوده بین این دو جامعه رهبر و راهنمای پارسیان هند واقع شدند. صورت‌های گوناگون این نفوذ معنوی را در این مقاله مطالعه می‌کنیم. پس از بیان این تاریخچه نویسنده به شرح اعتقادات زرتشتیان پرداخته و تقسیم جامعه را به دو گروه بهدینان و موبدان و شرایط دخول به جرگه موبدان و وظایف و مسئولیتهای آنان را بیان می‌دارد. نحوه عبادات زرتشتیان و آداب و مراسمی که در هر عبادت باید بجای آورند مبحث بعدی این مقاله است. آتش و آتشکده و گرفتن شیرۀ گیاه هوم (باهوما) و آداب نیایشی و پرستشی که باید در پنج نوبت در شبانه‌روز و یا در مواقع خاص در آتشکده انجام گیرد توضیح داده شده، و انواع مراسم عبادت بیان گردیده است. از آنجاکه پاکیزگی و

طهارت از مهمترین مبانی دیانت زرتشتی است تشریفات و مراسم درزمینه پاک شدن وجود دارد که درین مقاله آنها را مطالعه می‌کنیم. سایر مسائل از قبیل مرگ و تشریفات که به سر نوشت نهائی جسد وابسته است اعتقادات زرتشتیان در مورد روح و حیات پس از مرگ، و روز رستاخیز، و سرانجام بررسی وضع کنونی جامعه زرتشتیان ایران و هند، قسمت‌های بعدی این مقاله را تشکیل می‌دهد.

اشاره به چند نکته درین مقام ضروری است. یکی آنکه در معرفی دیانت زرتشتی کتاب حاضر را باید فقط مقدمه و دیباچه‌ای شمرد. بسیاری از مسائل اصولاً درین کتاب ذکر نشده و بسیاری از نکات به اختصار برگذار گردیده و به‌طور خلاصه از هر تفصیلی خودداری شده است. بحث کلی و اساسی درباره این دیانت و معرفی کلیه آداب و رسوم و تشریفات که قرنهاست اساس اعتقادات و مبانی پرستشی جامعه زرتشتی را تشکیل می‌دهد محتاج تدوین کتب مفصل دیگری است.

دیگر آنکه همان‌طور که گفته شد در مطالعات مربوط دیانت زرتشتی موارد و نکات مبهم فراوان است و هنوز حتی در ترجمه بسیاری از متون گاتها و اوستا رای و نظری که جملگی دانشمندان اوستاشناس بر آن متفق باشند وجود ندارد. این اختلاف نظر و سابقه در خواندن متون کتیبه‌ها و سنگ نبشته‌های فارسی باستان و پهلوی و پارسی و آثار بازمانده به زبان پهلوی نیز حاکم است، و طبعاً منجر به ابراز عقاید گوناگون و نتیجه‌گیری‌های متفاوت با یکدیگر می‌شود، بنابراین هر گاه در مطالعه کتاب حاضر نکاتی باشد که با تصورات و مطالعات قبلی محققین درین رشته و خوانندگان زرتشتی یا غیر زرتشتی موافق نیاید، حق آنست که به مانند مطالعه در همه زمینه‌های علمی بدین نظریات نیز هر قدر در نظر اول مردود جلوه نماید بدون تعصب و تند

بنگریم و درس‌سجش آنها راه شتاب نپوئیم، و ارائه آن را جز به نظریات و درك
علمی خاص نویسندگان - که حق مسلم هر نویسنده و دانش پژوهی است -
به چیز دیگری تعبیر ننمائیم.

سعی مترجم بر آن بوده که ترجمه کتاب با امانت و دقت و بی نظری
به پایان برسد و تا حد وسواس در هیچ موردی صحت ترجمه حتی فدای رسائی
لفظ و جملات نگردد.

مترجم در پایان کتاب بخشی شامل توضیحات و شروح بر پاره‌ای از
اصطلاحات و لغات و اسامی ترتیب داده که امیدوار است خوانندگان را مفید
افتد.

در اینجا از آقایان پروفیسور بارو پروفیسور آسموسن و خانم دکتر بویس
که اجازه ترجمه مقالات خود را برای انتشار در این مجلد داده‌اند کمال
سپاسگزاری خود را ابراز می‌دارد.

فریدون وهمن

دانشیار کرسی مطالعات ایرانی دانشگاه کپنهاک

دی‌ماه ۱۳۴۷